

HÍREK—ISMERTETÉSEK

Dr. Darnay-Dornay Béla

(1887—1965)

1965. április 5-én hajnalban, szorgalmas alkotómunkája kényszerszünetében, 78 éves korában váratlanul elhunyt dr. D a r n a y-D o r n y a y Béla aranydiplomás gimnáziumi tanár, ny. múzeumigazgató, Társulatunk régi hűséges tagja. Távozása hírüladására R u f f y Péter ihletett sorait idézzük: „Mikor néhány évvel ezelőtt irtunk róla, azt is megkérdeztük tőle: 'És — kedves Béla bátyám — minek nevezzünk: tudós? Régész? Geológus? Múzeológus?' Másnap levelet irt. A borítékából egy cédula hullt ki: 'Honismertető'. Annak vallotta magát. A hétfőre virradó éjszaka, kevéssel 78. születésnapja után a Margit Kórházban szívbeműliában meghalt a honismertető, dr. D a r n a y-D o r n y a y Béla, magyar tájak és a magyar föld kincseinek tudósa, akit csak nemrég választott díszpolgárává Tata. Tevékeny, végtelenül szerény és tiszta élete során három nagy múzeumot alapított, hét múzeumban dolgozott, nyugdíjba vonulásáig keszthelyi szülővárosa múzeumának az igazgatója volt. A Balatonról mintegy kétszáz írása jelent meg, a Bakonyról három kötete, legutóbb megírta 'A Nagysomló monográfiáját', s szinte végőrája pillanatáig munkálkodott, tervezett és dolgozott. A honismertető tudomány halottja ő. Gyászolják barátai, tudósok, geológusok, múzeológusok s mindazok, akik ismerték és szerették a kedves, csöndes, mindig munkára kész, fehérhajú tudóst". (Magyar Nemzet, 1965. ápr. 7.)

Dr. D a r n a y-D o r n y a y Bélát 1965. április 12-én a keszthelyi Szent Miklós temetőben, nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra. Társulatunk nevében dr. Zsilák György László szakcsoporthitkár búcsúztatta. Temetésén megjelentek Keszthely város tanácsa, a Veszprém megyei Idegenforgalmi Hivatal, a salgótarjáni tanítványok, s a Magyar Túrista Szövetség képviselői. Dr. D a r n a y-D o r n y a y Béla emlékét megőrizzük, miként a bérc is, melyet róla, a Balaton-környék természeti kincseinek elszánt oltalmazójáról neveznek el a Magyar Túrista Szövetség javaslatára.

Kitüntetések

Dr. A l l o d i a t o r i s Irma tagtársunknak a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat IV. Országos Küldöttközgyűlése alkalmából a művelődésügyi miniszter a „Kiváló dolgozó” kitüntetést adományozta (Műv. Közl. 1964. júl. 1., 13. sz.).

Dr. S e m p t e y Ferenc tagtársunknak 1964. június 7-én, a 13. Pedagógus Nap alkalmából a művelődésügyi miniszter az „Oktatásügy Kiváló Dolgozója” kitüntetést adományozta.

A 14. Magyar Bányásznapi alkalmából a Központi Földtani Hivatal elnöke jó munkájuk elismerésül a „Földtani Kutatás Kiváló Dolgozója” kitüntetésben részesítette A l b e r t Eszter, B a r t h a Ferenc, i f j. D u d i c h Endre, E r k e l András, J á r á n y i István, K o p e k Gábor, K u r u c z Béla, M o l n á r János és Z e l e n k a Tibor tagtársunkat.

Dr. D a r n a y-D o r n y a y Béla tagtársunkat 1964. szeptember 14-én, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Évnyitó Közgyűlésén aranydiplomával tüntették ki.

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Elnöksége 1965. április 4. alkalmából oklevéllel tüntette ki dr. Krivan Pált, Társulatunk főtítkárát és Jusztus Árpád tagtársunkat, melyben „köszönetét és elismerését kívánja nyilvánítani áldozatos és közhasznú tevékenységéért, amellyel népünk műveltségének emelésén tudományos ismereteinek gyarapításán a haza üdvére — az emberiség haladásába vetett erős bizalommal — fáradhatatlanul munkálkodott”.

A Magyar Tudományos Akadémia 1965. évi Közgyűlése a Föld- és Bányászati Tudományok Osztálya felállítására hozott határozatát követően 1965. április 23-án levelező tagjai sorába választotta dr. Kertai Györgyöt, Társulatunk elnökét, dr. Pantó Gábort, Választmányunk tagját és dr. Pécsi Márton tagtársunkat.

A VII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia záróülésén, 1965. április 24-én, a Művelődésügyi Minisztérium és a KISZ K. B. együttes jutalmával tüntették ki Budai György ifjúsági tagunkat, az Eötvös Loránd Tudományegyetem V. éves geológushallgatóját „Középső cserhíati piroxénandezitek porfiroos elegyrészeinek optikai vizsgálata” c. dolgozatáért.

Megjelent „Magyarország földtana” c. mű orosz nyelven

Dr. h. c. Vadász Elemér kétszeres Kossuth-díjas akadémikus „Magyarország földtana” c. művét a moszkvai „Mir” könyvkiadó 530 oldal terjedelemben igen szép kiállításban kiadta. A csaknem teljes orosz nyelvű kiadás előszavát E. E. Milanovszkij és V. E. Hain professzorok írták.

Felszabadulásunk 20 éves évfordulójára a magyar földtan nem kaphatott szebb ajándékot, minthogy ezt a hatalmas monográfiát világnyelvre fordítva az egyetemes tudomány közkincsévé tették. A könyv méltatása, elismerése talán még nagyobb, mint idehaza volt, amikor a Földtani Társulat nyilvános vitáülésén ismertették.

A mi méltatásunk helyett szóljanak maguk a szovjet tudósok, akik a művet közreadták: „Vadász E. akadémikus a ma élő legnagyobb magyar geológus monográfiája Magyarország földtani felépítésének első teljes szintézise. Ennek a műnek jelentősége elsősorban abban van, hogy Magyarország területe Európa földtani térképén rendkívül fontos helyet foglal el. Ezen ország hegyvidéki területeinek rétegtani és tektonikai ismerete kulcsfontosságú a Lengyelország, Csehszlovákia, a Szovjetunió Ny-i része és Románia területeit átszelő kárpáti iv földtani fejlődéstörténetének megismerése szempontjából” . . . Az előszó külön kiemeli a szerző rendkívüli érdekes magyarázatát a bauxit és más hasznosítható ásványi nyersanyagtelepek keletkezésére nézve.

A pannóniai közbenő masszívum földtani fejlődéstörténetét, ahogy az orosz nyelvű kiadásban hazánk területét földtanilag nevezik Vadász E. mindenkinél világosabban fogalmazta meg és ezzel irányt szabott az elkövetkező idők földtani kutatásai számára.

Amikor a 80. életévét jubiláló szerzőnek őszintén gratulálunk a művét ért kiténtető elismeréshez kívánjuk, hogy az orosz nyelvű kiadás hozzásegítse a szomszéd államok geológusait a Kárpát — balkáni terület még teljesebb földtani megismeréséhez és ásványi nyersanyagkincseinek kiaknázásához.

Смирнов В. И. Геология пелезных ископаемых

(Szmirnov V. J.: Hasznosítható nyersanyagok földtana) „Nedra”, Moszkva 1965. 592 p. 397 ábra.

A szerző, a moszkvai Lomonosov Egyetem teleptani tanszékének tanára, általános teleptani előadásainak anyagát foglalta össze — jelentősen kibővítve — terjedelmes könyvében.

A könyv 15 fejezetre oszlik. Közülük 5 foglalkozik a magmás telepképződéssel (korai magmás, pegmatitos, szkarb és hidrotermális telepek, valamint a szerző által külön fejezetként tárgyalt magmás eredetű karbonátos telepek), 4 az üledékes (mállási maradékok, az oxidációs folyamatok telepei, torlatok, s a szorosabb értelemben vett üledékes telepek), 1 a metamorf telepekkel.

Az egyes fejezetekben a folyamat általános jellemzése után a keletkezés fizikokémiai és földtani körülményeit ismerteti, majd a fontosabb teleptípusokat genetikai, azon belül nyersanyagok szerinti csoportosításban, szovjetunióbeli és külföldi példákkal, fejezetenként rövid összefoglaló irodalomjegyzékkel.

A könyv bevezető fejezetei (1–3) történeti kérdésekkel, valamint a telepek térbeli helyzetével, alakjával, anyagi és szerkezeti felépítésével, helyzetével, valamint a keletkezés földtani, nagyszerkezeti körülményeivel foglalkoznak, a befejezők pedig (14–15) az előfordulások földtani-szerkezeti viszonyaival, s az előfordulások szovjet-unióbeli regionális megoszlási törvényszerűségeivel tér és időbeliség szempontjából, valamint a prognosztikus térképek összeállításával.

A könyv egyetlen hiányosságaként a szovjet munkákban általában ritkán található név és tárgyutató hiányát említhetjük. A részletes tartalomjegyzék azonban némileg pótolja ennek hiányát.

A könyv melegen ajánlható a teleptannal és nyersanyagkutatással foglalkozó geológusoknak és kutatómérnököknek.

B e n k ő Ferenc

D r. O. P o d g a j n i : Drugi prilog petrološkoj klasifikaciji mladitjih ugljeva

(Más adat a fiatal kőszének közzétani beosztásához) Informacije B 29 Rudarski Institut Beograd, 1964.

A megtévesztő cím ellenére is a dolgozat önmagában álló kerek egész. A cikkben ismertetett új közzétani beosztást a szerző javaslatként dolgozta ki az 1964-ben megtartott haarlani Nemzetközi Szénközzetani Konferenciára.

Beosztásának alapja a köszénanyag vékonycsiszolati vizsgálata során felismerhető mikrolitotípusok (sávfajták) és azok macerátumainak elkülönítése a különböző kőszenekben. A javasolt közzétani beosztás voltaképpen a barnakőszénben található sávfajták rendszere.

A szerző a hazánkban többé-kevésbé egységesen használt barnakőszén elnevezés alatt összefoglalt kőzetcsoporthoz lignitre (nálunk: földes-fás barnakőszén) és barnakőszénre osztja fel. A barnakőszénnek lágy és kemény fajtáját különbözteti meg. A lignitet (földes-fás barnakőszén) és barnakőszénzet összevonva fiatal kőszének nevezi.

Cikkének „A fiatal kőszének megaszkoópus vizsgálata” c. részében a lignit (földes-fás barnakőszén) és a barnakőszén elkülönítésének módját vizsgálja az általánosan ismert közzétani, kémiai és fizikai módszerek alapján. Itt némileg előre is ugrik, mert a lignit (földes-fás barnakőszén) és a barnakőszén közötti legfontosabb különbség szerinte az, hogy a lignitben (földes-fás barnakőszén) még sok jól felismerhető növényi szöveti elem és némi cellulóza található, míg a barnakőszénben nem.

Ezekután ráter javasolt közzétani beosztásának ismertetésére. A javaslatnak két változata van. Az első külön beosztás a lignitre (földes-fás barnakőszén) és a barnakőszénre, a második változat a fiatal kőszének, tehát mindkettőt együttes közzétani beosztását adja. Cikkében a szerző részletesen ismerteti az általa megállapított mikrolitotípusok jellemző közzétani összetételét. A mikrolitotípusok voltaképpen a nálunk használatos sávfajták: vitrit, durit, fuzit, (klárit) finomabb felbontásai, tehát a kőszénben található sávfajták típusai. Ezek részletesebb ismertetésére nincs mód, csak a szerző által ismertetett új sávfajták összetételére utalunk röviden.

A lignit (földes-fás barnakőszén) közzétani beosztásában hat mikrolitotípust különböztet meg. Ezek a következők: atrit, molit, fuzit, xilit, gelit és gelinertit.

Az atrit és a molit vitrit detritusból és opak anyagból áll. Elkülönítésük macerátumaik különbözősége alapján történik. Az atrit a molitnál több bitumint félért tartalmaz. A gelit és a gelinertit a gélesedett növényi kőszénképző anyag termékei. Elkülönítésük abban áll, hogy a gelitben rezinitetek, a gelinertitben pedig opak anyagot találunk nagyobb mennyiségben a géles alapanyag mellett.

A barnakőszén javasolt közzétani beosztásában öt sávfajtát különböztet el. Ezek rendre: a ravit, hidrit, fuzit, ulmit, ulminertit. Valamennyi sávfajta közzétani összetételében a lignit (földes-fás barnakőszén) megfelelő sávfajtájával egyező. Attól csupán nagyobb szénültésében tér el, valószínűleg ez az oka, hogy a barnakőszén mikrolitotípusai között nem említi a xilitet.

A másik javasolt beosztási változat a fiatal kőszén sávfajtáinak rendszere, ez a lignitre (földes-fás barnakőszén) és barnakőszénre egyaránt érvényes. Itt a szerző hét mikrolitotípust különböztet meg. A mikrolitotípusok a következők: xilit, molit, ravit, fuzit, gelit, gelinertit és hidrit. Hogy az elnevezések milyen anyagi összetételt takarnak az az előzőkből kiderül. Hogy az első változat két csoportjában megkülönböztetett és különböző néven nevezett sávfajták végeredményében anyagukat és eredetü-

ket tekintve egyenértékűek, azt az mutatja, hogy az általánosan érvényes beosztásban a szerző felváltva hagyja meg vagy el a sávfajták egyik vagy másik nevét.

A szénközettani alapokon felépített rendszert a szerző a csoportokra jellemző kémiai adatokkal egészíti ki. Ezek között az illóanyagtartalom, valamint a C-, O-, H-tartalom súlyszázalékos mennyiségét adja meg. Ezekkel lehetővé teszi az egyes kőszénfajták pontos elkülönítését.

A cikket az egyes beosztási változatokat összefoglaló és összehasonlításul a fekete-kőszénre érvényes beosztást bemutató négy táblázat, valamint az egyes sávfajtákat, mikrolitotípusokat bemutató 24 eredeti mikrofotográfia egészíti ki.

Az új közzétani beosztási javaslat különösen didaktikai szempontból értékes. Az egyes mikrolitotípusok fejlődési sort alkotnak. Így pl.: a lignit (földes-fás barnakőszén) gelitje = a barnakőszén ulmitjával = a feketekőszén vitritjével, vagy ugyanígy: a trit = a ravit = a klárit. Az ilyen fejlődési sor érzékelteti az egyes sávfajtáknak és elegyrészeknek a szénülés során való átalakulását.

Másrésztől a sávfajták ilyen mérvű széttagolása és végeredményében azonos felépítésű sávok (mikrolitotípusok) más-más néven való elnevezése nem mondható helyesnek, mert nevezéktani zűrzavarhoz vezethet.

S z e n t i r m a i

Augusta, J. — Burian, Z.: Saurier der Urmeere. (Az ősi tengerek hullői.) „Artia”. Prága, 1964.

A kitűnő tollú tudós és a híres festőművész legújabb együttesen kiadott album-alakú kötete a tengeri életmódú hullőket tárgyalja. (67 oldal szöveg, fényképekkel, rajzokkal és 23 színes tábla és rajzok.) Hangulatos bevezető után az Ichthyosaurusok, Plesiosaurusok, Placodontiák, Mosasaurusok, Mystriosaurusok, Pelagosaurusok, krokodilusok és teknősök ismertetését kapjuk, majd a „tengeri kígyók”-ról szóló mondák eredetének magyarázatát.

A szöveges részben Augusta J. immáron jól ismert színes és könnyen érthető stílusában (a német fordítás Schönwald er M. A. műve) a pontos adatok sokaságával ad kitűnő életképeket a tárgyalt csoportokról. Részletes leírást kapunk Holzmadenről, de Huff B. munkásságának jelentőségéről is. A szövegben találunk olyan részeket, amelyek a magyar népszerűsítő irodalomban, főleg Lambrrecht Kálmán és Tánádi Kubacska András írásain keresztül, már megjelentek, de nagyon sok olyan tényt is közöl a szerző, amelyek nemcsak öslénytani, hanem tudománytörténeti vonatkozásban is fontosak, új eredményekre vonatkoznak és magyar nyelven még nem kerültek közlésre.

A szöveges részben közölt fényképek rendkívül tanulságosak és nyomdatechnikai kivitelük is kifogástalan. Itt találjuk Huff egyik fényképét is egy budapesti Pelagosaurusról.

Burian művészi rajzai a már megszokott tökéletességgel adják vissza a tudós szerző elképzeléseit a tengeri meghódított hullőkről. Szokatlan a Plesiosaurusoknak a tengeren kívüli ábrázolása (egyetértésben Augusta J. szövegével) és jelentősen mások elképzeléseink a Placochelyséről, mint a Buriantól ábrázolt fej- és nyaktáji rész. A színes táblákon kívül kisebb rajzokkal is találkozunk. Ezek sokszor igen szerencsésen egészítik ki a tengeri őshüllőkről alkotott képünket.

B o g s c h I.

Малеєв, Е. ф.: Неогеновый вулканизм Закарпатья (Maleev, E. F.: A kárpáton-túli terület neogén magmatizmusa.) Izd. „Nauka”, Moszkva 1964. 250 p., 35 tábl., 100 ábra.

A szovjet Kárpátok vulkáni vonulatán az elmúlt két évtizedben nagy kiterjedésű és nagy alaposágú földtani-közzetani kutatómunka folyt, mely nagy mértékben módosította a területre vonatkozó vulkanológiai nézeteinket. Az új adatok, eredmények, melyek a belsőkárpáti vulkáni korszor számunkra közvetlenül nem tanulmányozható, de időközben igen alaposan kutatót láncszemére vonatkoztak, közvetlen analógiái miatt igen fontosak, érdekesek számunkra. A legutóbbi összefoglalás (Szobolev et al. 1955) óta elért, részletmunkákban közölt eredmények már szinte áttekinthetetlené váltak, ezért az újabb monografikus összesítést nagy érdeklődéssel fogadtuk.

M a l e e v könyve igen értékes forrásmunka számunkra. Értékes az egész munkán végigvonuló földtani-vulkanológiai szemlélet miatt, mely mindvégig egyensúlyban marad az ásvány-kőzettani adatközléssel. Nagy szolgálatot tesz a vizsgálati eredmények (184 teljes elemzés) bőséges közreadásával. A feltárások és kifejlődések részletes leírása — jól sikerült ábrázolásokkal — igen közel hozza a vizsgált területet és megengedi párhuzamok vonását hazai példákkal.

A könyv egységes, világos felépítésű és tárgyalásmódú. Az egységességet az is biztosítja, hogy szerző az egész területet és valamennyi képződményt saját szemüvegén át nézi, átvett eredményeket is eszerint rendez el és értelmez. Kezdve a vulkáni (főleg piroklasztikus) kőzetek nevezékτανától a képződésmód, település megítélésén keresztül az időrend ill. szakaszosság megállapításáig M a l e e v sok olyan kérdésben foglal határozottan állást, melyekben országai közvéleménye sem egységes. A Magyarországon elfogadott rétegtani, nevezékτανai normákhoz képest különösen sok az eltérés, ez azonban éppen a következetes tárgyalásmód folytán sem a megértésben, sem az összehasonlításban nem zavaró.

A vulkáni működés időrendi tagolása a kárpáti hegységképződés fő folyamataihoz igazodik: geoszinklinális (kréta—paleogén), orogén (neogén) és táblás (felsőpliocén—negyedkor) ciklusokkal. Legjelentősebb az orogén ciklus, mely négy — igen egyenlőtlen időtartamú — szakaszra (1. középsőmiocén, 2. tortonai—pannóniai, 3. alsólevantei és 4. felsőlevantei) oszlik. Ez a beosztás szoros tartalmi és kifejlődésbeli párhuzama ellenére sem állítható pontosan a magyarországi vulkánosság időrendje mellé. Eltolódás nemcsak a rétegtani alapbeosztásban van (alsópannóniai, középső—és felsőszarmata a miocénbe sorolva), hanem a vulkáni működés határainak (szünetének) megvonása is a miénktől eltérő elv szerint történt. A nagytömegű tufaszintek anyagát szolgáltató riódácitlávát a szakaszok utolsó tagjaként tünteti fel a kezdeti bazaltos andezitből differenciációs lezármasztást tételezve fel. (A mennyiségviszonyokat is figyelembevéve értelmezésünk szerint a tufaszintek riódácitja a szakaszok első, szial-vegyikeverődés (kontamináció) révén savanyú terméke, s később jut csak felszínre, kevésbé keverődött bázisosabb láva.)

M a l e e v a törésvonalakhoz kötött tufaszinteket helyi elterjedésüknek tekinti, s a korban, kifejlődésben összevágó „középső”, „felső” riolititufaszintek elterjedését elszigeteli magyarországi részeiktől. Ezt a könyv összeállítása után a szovjet határtól 6 km-re lemélyített génelési alapfúrás 1400 m-es összefüggő tortonai—szarmata tufa-összlete, megcáfolja.

Igen érdekesek M a l e e v minden fejezet végén adott vulkanológiai rekonstrukciói, melyek a neogén utáni lepusztulás igen nagy szerepének bemutatásával mondanak újat. Habár egyes rekonstrukciók merészeknek tűnnek, lényegesen hozzájárulnak ahhoz, hogy a könyvből a Vihorlát—Gutin-, az Avas-, a Hát- és Gyl-egység és a beregi dombvidék vulkánossága elevenen lépjen előnk.

A monográfiának részletes és bőséges adatközlésén kívül nagy értéke, hogy sokoldalú, dinamikus (folyamatokat ábrázoló) és összefüggő, teljes vulkanológiai képet adó. Saját munkánknál sok haszonnal forgatjuk majd és ellen- vagy eltérő véleményünket további vizsgálatokon edzve és szűrve, segítségével könnyebben jutunk el a határokon is átnyúló egységes és reális ábrázoláshoz.

P a n t ó G.

Орлова, А. В.—Томсон, И. Н.—Вольфсон, Ф. И.—Лукин Л. Н.: Литологические и структурные факторы размещения оруденения в рудных районах. (Orlova, A. V.—Tomson, I. N.—Volfszon, F. I.—Lukin, L. N.: Az ércvidékeken belüli ércelosztást szabályozó litológiai és szerkezeti tényezők.) „Nedra” kiadó, Moszkva 1964. 213 p. 43 ábra.

S a t a l o v E. T. szerkesztésében igen érdekes ércgenetikai tanulmány-gyűjtemény látott napvilágot, mely alcíme szerint „ércvidékek metallogéniai kutatásának, valamint metallogéniai és prognosztizérképek szerkesztésének alapelveit” világitja meg.

Az ércföldtan legizgalmasabb kérdése kerül itt megvitatásra: miért van ott az érc, ahol már megtalálták és miért hiányzik ott, ahol eddig nyomát sem lelték? Kétségtelen, hogy ennek a kérdésnek pontos és biztos megválaszolója már hozzásegíthet bizonyos jóslásokhoz, kutatásra legreményteljesebb szakaszok kijelöléséhez és ezen keresztül, a helyesen felismert törvényszerűségek értelmében valóban létrejött érctestek megtalálásához.

A kötet három átfogó tanulmányt tartalmaz. O r l o v a tollából az endogén (főleg metasomatikus) ércesedés eloszlását szabályozó üledékes mellékkőzet-tulajdonságok jól

áttekinthető elemzését olvashatjuk. A gazdag példatáron kívül igen hasznos a döntő köztulajdonások: dolomitosodás foka, bitumentartalom, repedezettség, fiziko-mechanikai sajátságok, nedvsvivőképesség meghatározásának metodikai előírás-gyűjteménye irodalomjegyzékkel.

T o m s z o n és a mély törések ércesedést szabályozó szerepét és kimutatásuk módjait tárgyalja. Példái igen érdekesek, különösen az eltakart törések felszíni nyomozására ajánlott módszerek szellemek. Kár, hogy a közölt vázlatok méret híján földtanilag nehezen értelmezhetők, s így az „utólagos szerkesztés” (ismert érteketeként át fektetett törések) gyanújába esnek.

V o l f s z o n és **L u k i n** tanulmánya ércmezők szerkezeti földtani helyzetéről ad áttekintést. Az ércesedés lokalizációját 4 féle környezetben vizsgálja: 1. geozinklinális-területek kiemelt részei, 2. geozinklinális-területek központi süllyedékei, 3. közbülső tömegek geozinklinálisok között ill. geozinklinálisok és pajzsok határán, 4. pajzsok törésses övei. Az egyes területfajták szerkezeti elemzéséhez sok érdekes példán megvilágított gyakorlati tanácsot ad.

Végül is a metallogéniai térkép szerkesztője ismét zavarba jut, hogy a felsorolt sokrétű tényezők és adottságok közül térképén melyeket és hogyan ábrázolja, hogy az ércdúsulás valamennyi lehetséges módját, vagy legalább a legfontosabbakat visszatükrözzé. Az egyes irányokban igen elmélyült tanulmányok olvasásakor felöltik az is, hogy a leírt „ércszabályozások” kivetítésével jósolt vagy jósolható ércesedés hozott-e valahol gyakorlati eredményt? Ilyen példák ismertetése nagyban növelné a tanulmány értékét.

P a n t ó

Felsőoktatási Szemle Repertórium (Kézirat, Tankönyvkiadó, 1965.)

A felszabadulás után megindult felsőoktatási reformmunkálatok szellemi segítője, a Felsőoktatási Szemle első tízéves (1952–1961) évfolyamának betűrendes és szakmai tárgymutatójának kiadása, hasznos és szükséges segítség minden rendű felsőoktatásban működőnek. Ezen a helyen fölhívjuk kartársaink figyelmét is erre a nagy hozzáértéssel végzett összeállításra, amiben a földtudományi szakok oktatói is érdemleges közleményekkel szerepelnek. Igazolva azt a tényt, hogy a földtan képviselői elsősk között vállalták és végzik a felsőoktatási reform munkálatait, aminek előkészítésében is előljártunk.

A „repertórium” szó használatát fölöslegesnek tartjuk, aközérthető „tárgymutató” helyett.

v. e.

N a g a n n a, C.: *Mineralogy of the manganese ores from Sandur ore deposits, Bellary Dist., Mysore State, India.* (A Sandur érc-területének mangánércesedés ásványtana.) Acta Universitatis Carolinae, Monographia II. Praha, 1964.

A szerző, India egyik legfontosabb, eddig laterites keletkezésének tartott prekambriumi „Sandur” mangánércesedését tanulmányozta mikroszkópos, röntgenes, DTA, DTG és kémiai vizsgálatokkal. Összesen 11 különböző mangánásványt ismert fel: manganit, hidrohausmanit, piroluzit, ramsdellit, kriptomelán, pszilomelán, lithioforit, braunit, jakobsit, vrendenbergit és woodruffit.

A vizsgált mangánérc homokkő és pelites üledékekkel váltakozva oldatból kivált üledékes eredetű, gyengén átalakult közetgyűttes. A tömött érc tisztán mangánoxidból áll. Az átalakulás során a mangánoxid braunnittá, piroluzittá, majd manganittá és jakobsittá alakult át. Így módon a mangánércet tömött, metasomatikus és vegyes érc típusait különböztethetjük meg.

1. A tömött érc palás szövetű braunitból, piroluzitból, manganitból, jakobsitból és vrendenbergitből áll. Leggyakoribb együttes a braunit, piroluzittal és kevés jakobsittal, vagy braunit, piroluzittal és kevés manganittal. Fentiekben kívül gyakori még a piroluzit—braunit, majd braunit—vrendenbergit együttes is. A vrendenbergit, a jakobsit és hausmanit közötti átmenetet jelent. A braunit—piroluzit együttesben mindig a braunit vált ki elsőnek. A vrendenbergit, a jakobsit és hausmanit közötti átmenetként „Widmannstätti” vonalakra emlékeztető szöveti kialakulásban mutatkozik.

2. A metasomatikus érc típus kolloidális szövetű pszilomelánból, kriptomelánból, lithioforitból és piroluzitból áll.

3. A tömött és a metasomatikus ércben utólagos oldásos jelenségek tapasztalhatók, ahol az érc repedéseit epigén piroluzit, hidrohausmanit, lithioforit, ramsdellit és woodruffit tölti ki.

N. W. Gokhale

Bouček, B.: The Tentaculites of Bohemia. (Csehszlovákiai Tentaculitések). A Csehszlovák Tud. Akad. Kiadója, Prága, 1964.

A Tentaculitések alaktana, taxionomiája, környezetana, törzsfelődése és biosztratigráfiai viszonyai adják a tárgyalás menétét. Ezeket megelőzően a kutatástörténet vázolásával a vizsgálandó problematikát is megadja a szerző. Ebből látjuk, hogy a Tentaculitések tanulmányozása L j a s h e n k o G. P. monografiájától eltekintve, évtizedek óta elhanyagolt téma volt.

A morfológiát a szerző alaposan és részletesen ismerteti és ennek alapján a rendek, családok, nemzetségek és fajok jellemző bélyegeit is megadja. (A jellemző sajátosságok között első helyen szerepel a váz szerkezete.) A változékonyságról és az egyedi fejlődés folyamán bekövetkező változásokról szóló rövid fejezetek arról győznek meg, hogy aprólékos bélyegek pontos megfigyelése mennyire lényeges.

Az ökológiával kapcsolatban megtudjuk, hogyha a tengeri pillangókkal való közvetlen rokonság nem is áll fenn, azonban a váz kialakulása kétségtelenné teszi — legalább is a vékonyfalú alakokat illetően — a lebegő, planktonos életmódot. Ebből következik, hogy a Tentaculitések előfordulása a közettani fáciéstól független. Az Orosz tábla és a Rajnai Pala-hegység területe a devonban eltérő volt a Barrande-medencétől. Itt vastagbftalú, fenéken élő Tentaculitések fordulnak elő. Szerző szerint ezek gyűrűik segítségével „horgonyozhatták” magukat a tengerfenék iszapjához. Megemlíti F i s h e r, D. V. gondolatát is: ezek az állatok a fenék fölött, fölfelé irányuló csúccsal, úsztak (nektobenthonikus életmód).

Nagyon meggyőző a rendszertani rész, elsősorban azért, mert szerző mindig igen határozottan elkülöníti a biztos ismeretanyagot a feltételezettől. A Tentaculitésektől merőben eltérőnek tartja a Conulariákat, ezeket a Scyphozóákhoz sorozza. Összehasonlítva a Tentaculitések maradványait egyrészt a puhatestűek, másrészt a gyűrűs férgek jellegzetességeivel, arra a meggyőződésre jut, hogy a Tentaculitések a gyűrűs férgek közé tartoznak, míg a *Hyolithes*-félékben a Mollusca törzs egyik önálló osztályát látja. Így L j a s h e n k o *Comiconchia* osztálya — B o u č e k felfogása szerint — minthogy nem foglalja magában a Tentaculitéseket, mesterséges és fölösleges. Az *Annelida* törzsbe tartozó *Tentaculita* osztálynak a következő rendjei vannak:

1. rend: *Tentaculitida* G. P. L j a s h e n k o, 1955 (szilur—felsődevon)
2. rend: *Homoctenida* n. ordo. (felsődevon)
3. rend: *Dacryocconarida* D. W. F i s h e r, 1962 (felsőszilur—alsófrasnai)
4. rend: *Coleolida* n. ordo (alsókambrium—alsókarbon)
5. rend: *Cornulitida* n. ordo (középsőkambrium—alsókarbon)

Külön fejezet foglalkozik a kutatási methodikával s részletesen a fényképezéssel is. A könyv 2., legterjedelmesebb főfejezete az egyes rendszertani egységek pontos leírását adja.

A 3. rész a törzsfelődést vizsgálja először, számos összefüggést állapít meg s ábrában is összefoglalja ezeket. Hangoztatja a gyors evolúciós tempót. Ezért alkalmasak ezek az alakok időhatározásra is s ezért foglalkozik B o u č e k is igen részletesen a Nowakiák biosztratigráfiai jelentőségével s ad ezek alapján korbeli összehasonlítást a Barrandemedence s a tőle Ny-ra fekvő területek szilur—devon képződményeivel.

A bőséges irodalomgyűjteményen kívül 36 szövegközi ábra, 6 táblázat és a 40 pompás, nyomdatechnikailag is szép kivitelű tábla (szerző és Z á p o r o z c o v a L. fényképeivel) járul még hozzá az alapos munka értékének növeléséhez.

B o g s c h L.

Uhlmann Aladár—Zircz Péter—Zsidai József: Útmutató a bányászati irodalomhoz (A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kiadványai 8. sz.) Miskolc, 1964. p. 1—200.

Bár a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának új kiadványa nem kifejezetten a földtan tárgykörébe tartozik, mégis érdemes néhány szóban tájékoztatást adnunk róla, annál is inkább, mert a bányászati irodalmon belül a bányász, sőt bányageológus számára legfontosabb földtani irodalommal is foglalkozik, a mű általános részeit pedig haszonnal forgathatja a geológus-szakember is.

A mű a szakirodalom elég elhanyagolt területéről, a szakirodalom rendszeréről és felhasználásáról ad jó és rendszerezett áttekintést.

A könyv első fejezete a szellemi- de nyugodtan mondhatjuk: tudományos munkáról és annak technikájáról ad útbaigazítást. Ezután megismertet a különböző szak és osztályozási rendszerekkel, beleértve a legfontosabb referáló folyóiratokat is; későbbi fejezetek foglalkoznak a bibliográfiai és dokumentációs rendszerekkel és hazai dokumentációs forrásokkal. Foglalkozik a kiadvány a könyvtárak használatának általános szabályaiival s a könyvtárak fontosabb technikai szolgáltatásaival is.

Különösen figyelemre méltók a könyvnek különböző jellegű szakirodalmi típusokat ismertető fejezetei (vö. lexikon, szakszótár, gyűjtemény, monografia, kézikönyv, tankönyv, zsebkönyv stb., ill. a speciális dokumentációk, mint a disszertáció, kutatási, tanulmányúti jelentés, szabadalom, szabvány stb.).

A mű foglalkozik a fontosabb bányászati munkákkal (példaként is ezekre hivatkozik), folyóiratokkal, s közli a fontosabb hazai bányászati könyvtárak, bányászati tanszékkel rendelkező egyetemek, bányászati egyesületek és kutató intézmények, bányász professzorok címét is.

Ha a könyv nem is geológusok számára készült, minden bizonnyal haszonnal forgathatja a geológus-hallgató, s megkönnyíti az irodalmi búvárkodást amúgysem nélkülözhető geológus munkáját is; egyszersmind egyre nyomatékosabban felhívja a figyelmet azonban annak szükségességére, hogy sokszáz geológusunk, geofizikusunk, technikusunk kezébe is adjunk olyan könyvet, mely a szinte áttekinthetetlenül szaporodó földtani szakirodalmi munkák közt való eligazodáshoz, a szakirodalmi munka technikájának tudatos elsajátításához nyújt segítséget.

B e n k ő Ferenc